

živi za danes in za bodočnost. In spomin izgine, naj bo že sladak ali grenak. — Pač pa preveva vsako besedo skrb za bodočnost — pa nikdar ne pokaže, da so mu oblaki, ki zakrivajo prihodnjo uro, skrb in tuga, — le nekak pomožen akord je to h glavnemu akordu.

Ignacij Borštnik je eden onih redkih umetnikov, ki združujejo naravno nadarjenost s študijem in resnično inteligenco. Zato so njegove vloge dvojna umetnost: umetnost njegove individualnosti in umetnost poglobljenja v psihologijo raznih duševnih pojavov. On stavi za vsako svojo kreacijo diagnozo, kot zdravnik za bolezen. Preiskuje natančno vse, kar je simptomatično ali tipično zbere, in niti, ki jih ni našel, vzame iz svoje duše, jih pridá in nam ustvari človeka iz mesa in krvi.

V glavnih potezih sem očrtal Borštnikovo delovanje — a samo v glavnih črtah — to naj je nekakšen okvir; razpeto platno je porisano samo s kredo. V 14 letih svojega delovanja v Zagrebu je kreiral 200 vlog. — Najvažnejše Borštnikove kreacije so: Armand (Dama s kamelijami), Napoleon (Madame Sans Gêne), Kasij (Julij Cezar); Hamlet, Tartuffe in Kean so stvari njegove umetnosti, Stockmann (Sovražnik svojega naroda), Krosut (Antigona), Alba (Egmont), Rihard (Rihard III.), Jago (Otelo), Nikita (Moč teme), Shylok (Beneški trgovec), voznik Heušel, Dr. Weisse (Sodome propast), Neron (V znamenju križa), Satin (Nadnu), Gustav (Strindberg, Upnik), Flam (Roza Berndt); sploh pa je igral vse večje Ibsenove, Hauptmannove, Sudermannove, Strindbergove in d'Annuncijeve vloge.

V Ljubljani je gostoval kot Flam v Hauptmannovi Roza Berndt.

* * *

Na koncu sem; težko je pisati eseje o umetnosti, še težje pa študije o umetnikih. Zakaj še sami sebe komaj poznamo, kako naj proučimo druge, ki jih jedva poznamo — in še to povečini s pozornice. Hotel sem le slovensko javnost opozoriti na to, da imamo dvojico umetnikov, ki bi jih tudi največji kulturni narodi vedeli ceniti.

Če bi se stalno naselila v Ljubljani, potem bi se lahko naše gledališče dvignilo na doslej samo dostikrat razmotreno, a nikdar še doseženo višino. A pač velja tudi o njih beseda Oskar Wildeja: „Vsakdo se rodi kot kralj, in večina jih umre v pregnanstvu — kakor marsikak kralj.“ A. Robida.

* * *

Viktor Parma: „Nečak“. Opereta v treh dejanjih. Besedilo spisal Friderik Hirsch. Premiera 3. decembra. Repriži 15. in 17. decembra.

Po preteku dveh let smo čuli zopet enkrat izvirno slovensko opereto. Pravzaprav je prišel „Nečak“ v Ljubljano preko Zagreba, kjer so ga uprizorili že prej pod naslovom: „Lokavi služnik“. Original libreto je pa nemški: „Der Stammhalter“. Kdor je vajen lahke operetne glasbene literature, ta ve, da mora le prevečkrat za par lepimi muzikalnimi točk

poslušati cele metre največje budalosti. — In isto se nam godi v „Nečaku“. — Sicer je dobil „Stammhalter“ na Dunaju prvo nagrado, a odkrito rečeno: škoda Parme za tako besedilo. — Leharjeva „Vesela vdova“ je v tem oziru tudi precej, no recimo, negativna, in znana je umetnost Viktor Leonovega besedila, — a če primerjamo Leona z Hirschem, dobimo razmerje: sto proti eni. — Dejanje samo je zamenjava nečaka in postrežčka, ki nastopa v fraku. — Vse brez motiviranja, vse brez razlogov, brez vzrokov itd. Od operete ne zahteva nihče globokosti, toda plitvosti v taki meri tudi ne moremo prenašati. Najboljši „slager“ je „spakedrano človeštvo“, po tem besednem dovtipu se naj presojaajo vsi drugi, ki zaostajajo še dosti za tem — najboljšim. Uprizorila se je opereta pri nas tako, kot se, — brez pretiravanja, — nobena ne. — Od glavne vloge postrežčka, falsi-nečaka, nismo razumeli besede. — Prva subreta je omagovala pri g, njenega gis, a sploh slišali nismo, dasi ima v valčku briljantno izpeljan b. Edino dobri so bili epizodisti, Povhe in Molek, Dragutinovičeva in Danilo, — pa ti niso operetne moči. — Solisti pa — o joj! Res smilil se nam je Parma. — Občinstvo je vse vprek zabavljalo. — Da se je mogla ope-

SPLIT: VODNJAK

reta sploh četrtrič dati, sta prišla Polakova in Gund iz Zagreba gostovat. To govori dovolj o kvaliteti domače zasede, ki je bila pri premieri slabša kot dobro aranžirana skušnja, ki bi ji moralo slediti najmanj še dvajset skušenj. In za to opereto so imeli nad trideset skušenj že itak.

Glasba sama je lahka, plesna in kupletska. — Parmovega intermezza iz „Ksenije“, lahkega ritma „Mladih vojakov“, ženskega zbora „Angelus“ iz „Amazonk“ bi iskali zaman v tem delu. Drugi žaner, druge zahteve. — Melodičnosti pa najdemo dovolj v teh poskočnih ritmih, instrumentacija je jako fino izpeljana, mestoma je celo rafinirana. — Glavna vrlina „Nečaka“ je gracioznost in pa poskočna melodika. Slovenska pa ta opereta ni; — Strauß, Millöcker, Lehar, Ziehrer so prej vplivali na Parma kakor pa slovenske melodije in narodni motiv. Zato najdemo tudi stare znance iz raznih dunajskih operet na posetih pri „Nečaku“. Pa to le za nekaj taktov... Omeniti moram lepo koncipirani in fino izpeljani valček in pa originalni kuplet (muzikalno seveda) v tretjem dejanju. Finale prvega dejanja (zbor s soli) pa je tako lep in tako umetniško zamišljen, da bi ne bil operi

v nečast. — Godba je uspela, libreto so kritike vse brez izjeme odklonile. Tako je Parma slovenski Strauß, ki nam je podal v plesnem genru že marsikaj lepega, — in upajmo, da nam poleg „Amaconk“ in „Nečaka“ poda kmalu zopet novo delo. Kot čujemo, piše sedaj novo opero: „Asra“. A. R.

* * *

„Daemon Venus“ je ime ciklu treh enodejank — „Mary“, „Velika laž“ in „Vampir“, ki so jih uprizorili 26. t. m. na slovenskem odru in ki jih je spisal Adolf Robida. Ti dramatiški poizkusi niso na odru uspeli in topot je okus občinstva zadel pravo. Ne smemo prezreti v prvi vrsti pisateljevih sujetov, ki se sučejo okoli zakonolomstva na tako nedelikatni in tudi brezobziren način, da morajo odbiti od sebe vsakega resnično umetniško čutečega človeka, naj bo potem, kar se problema samega tiče, tega ali onega nazarja. „Mary“ je pisatelj pojmoval kot „dramo histerične žene“, pa je namesto histerije orisal čisto vsakdanjo poltenost z naravno reakcijo nasičenosti in še to kolikor mogoče trivialno. Histerična žena nikoli ni zavestna lažnjivka, dočim Robidova „Mary“ formulira celo metafiziko zavestne lažnjivosti. Pa tudi bolniki imajo svojo logiko. Gospod pisatelj zajema svoje osebe iz gole načitane domišljije, zato mu tudi nebroj scenjskih pripomočkov — grom, požar, plat zvona, bliski in neprestana godba za odrom — ne pomaga pri zapletanju in odgonetanju vseh mogočih nepsiholoških kombinacij. V „Veliki laži“, ki začetkoma posega nekoliko globlje, dasi se tudi to pokaže kot kopija problema „Gionconde“, zabrede pisatelj kmalu v karikaturu na vseh krajih in koncih. Josina poniževalna vdanost je ravnotako kot Maryna histeričnost psihološki nonsens, kakor sta tudi nemogoča brezobzirnost Reginina in cinizem Tipkarjev, ki celo filozofa v sodu, Diogena, postavlja v senco. Brez notranje umetniške potrebe odkazuje pisatelj v dejanju prostora prizorom, ki napravijo iz dramske skice umazano-sensualno podobico. „Vampir“ je še manj kot poizkus ter se s svojo nelogičnostjo in banalnimi barbarizmi, kar se jezika in misli tiče, sploh vsaki resni kritiki odteguje. Pisatelj ne zajema iz življenja, si življenjsko izkušnjo le domišlja in izmišlja, mesto živih značajev riše spominske tipe iz knjig, mixtacomposita iz Strindberga, Ibsena in Schnitzlerja, ki jih pa vse prekaša v pomanjkanju takta in fineze, kjer gre za gotove senčne strani življenja. Upajmo, da pisatelj še kdaj najde pravo pot!

Franc Terseglav.

OF960

Koncert Dimitrija Agrenjeva Slavjanskega nam je podal lepo vrsto ruskih pesmi, ki so nas ogrele. Sicer zbor glede izbire točk ni na višini, tudi solisti niso kaj posebnega, a občudovanja je vredna tehnična izvežbanost zbora v piano-partijah, in taki basisti so neka posebnost, ki jo je vredno slišati. Slavjanski je pel staro pesem o Dobrini Nikitiču, o katerem ravnokar razpravlja v „Dom in Svetu“ g. Leopold Lenard, na kar opozarjamo poslušavce tega koncerta.

OF960

Andrej Kmeť. Slovakom je 16. februarja umrl v Turčanskem Sv. Martinu v 67. letu svoje starosti imeniten mož, Andrej Kmeť, župnik v pokoju, zaslužni predsednik „Museálne slovenské spoločnosti“, ustanovnik katoliške gimnazije v Klášťovu in pisatelj. Navadno se trdi, da nihče ni nenadomestljiv; v več slučajih življenje potrjuje ta stavek. A o umrlem slovaškem rodoljubu in pisatelju A. Kmetu se to ne

more trditi. A. Kmeť je za slovaški narod v resnici nenadomestljiv. S temi besedami je tudi označen njegov pomen za Slovake. Dolgo let v zakotju tihe slovaške vasi je deloval kakor mravlja, pečal se je z znanstvenim delom imajoč zmerom pred očmi edini idealno-čisti cilj: razširiti slavo slovaškega imena. V slovaškem žalostnem političnem položaju, v vedni borbi za kos kruha in za obstanek molčijo muze. Ni čuda potem, da je bil Andrej Kmeť dolga leta skoraj sam in sam s svojim težkim naporom. Ali njegovo neumorno delo je navsezadnje vendarle obrodilo sad. — A. Kmeť se je porodil v Bzenici v tekovskem okraju 19. novembra l. 1841. kot sin revnih starišev. Gimnazijske študije je dovršil v Banjski Štiavnici, bogoslovje v Ostrigonu. Takrat — v petdesetih in šestdesetih letih — se je poučevalo na Slovaškem povsod v nemškem jeziku. Bila je doba germanizacije. Šole so bile nemške, a vendar so bile boljše nego so sedaj, ker grof Leo Thun zlasti v prvih letih svojega ministrstva je skrbel za Slovake vsaj tako, da je na srednje šole v slovaških krajih posiljal dobre učitelje, Čehe in Nemce, ki slovaških dijakov niso preganjali. Dijaki so se mogli brez strahu in javno vaditi v svojem materinskem jeziku. Slovaške krožke za negovanje slovaščine so imeli slovaški dijaki skoraj na vseh šolah. Tako so si tudi v ostrigonskem semenišču slovaški gojenci ustanovili l. 1862. „Slovenský oddiel cirkevnej literárnej školy“; v tem društvu so se slovaški bogoslovci vadili v materinskem jeziku in književnem delovanju. Andrej Kmeť je bil nekaj časa predsednik tega društva in že takrat je pisal članke za liste „Cyrill a Metod“ in „Vojtěch“. L. 1865. je bil Kmeť posvečen za duhovnika; poslali so ga za kaplana v Senohrad v hontskem okraju. Po štirih letih je postal upravitelj revne župnije v Krnišovu, kjer je deloval do l. 1878. Gospodarski list „Obzor“ je takrat prinašal članke izpod peresa Kmetova; v tem času je Kmeť spisal knjigo „Hospodár na Slovensku“. Izdajo je prevzela „Matica Slovenská“. Prvi zvezek je že bil natisnjen in pripravljen za razpošiljatev, ko so Mažari l. 1875. naenkrat Matico zatvorili. In v takem času, ko je bil na Slovaškem občutljiv nedostatek gospodarske izobrazbe, se ni smela izdati knjiga, ki je imela slovaško ljudstvo naučiti obdelovati njive, rediti živino itd. Poizkušalo se je na razne načine pri ministrstvu, da bi se smela Kmetova nedolžna in koristna knjiga izdati — toda vse zastoj. „Hospodár na Slovensku“ je še sedaj pod ključem. Pri „Slovenski Matici“ je bil Kmeť člen odbora za izdajanje poljudnih spisov. Ljudska knjižnica v Budimpešti je izdala njegova spisa „Nový svet alebo čo nového ve svete“ (1871) in „Ako sa majú poklady kopat?“ Ko so bile slovaške gimnazije uničene in „Slovenska Matica“ zatvorena, svetoval je Kmeť Slovakom v člankih objavljenih v „Nár. Novinah“: učimo se, študirajmo! In sam se je marljivo pečal najprej z botaniko, zlasti ko je bil župnik v Prenčovu pri Banjski Štiavnici. Izmed književnih spisov te stroke navajamo „Niektore odchýlky u rastlin“ in „Floristom slovenským“. Poleg botanike je študiral arheologijo. Največje zasluge ima Kmeť za ustanovitev „Museálne slovenské spoločnosti“, kateri je daroval vso svojo veliko arheološko in botaniško zbirko. Njegovi spisi arheološki so: „Veleba Sitna“, „O výšivkách a čipkách v Honte“, „Krupinske bralce“, „Náhrobky kamenné v hrobitove prešovskem“. L. 1906. je Kmeť šel v pokoj in je stanoval v Turčanskem Sv. Martinu. V novembu preteklega leta je zbolel in dne 18. februarja so ga Slovaki slovesno pokopali na turčanskem „cintorine“ (pokopališču). Vážna mu pamät! Fr. Št.

Jan Červenka. Smrt neusmiljeno kosi v vrstah čeških učenjakov in pisateljev. Pred kratkim je zopet umrl odlični pisatelj in pesnik Jan Červenka. V moški dobi 47 let je zapustil družbo literarnih in narodnih delavcev, v kateri si je